

ÜNİVERSİTEDE DEMOKRASİ OLMALI

Prof. Dr. Nusret ARAS

Ankara Üniversitesi eski rektörü

Çağdaş üniversitelerin ilkeleri neler olmalı? Öncelikle üniversitede demokrasi olmalı. Sözünü ettiğim demokrasi; sadece üniversitenin yönetimi açısından değil, düşünce sistemi için de gerekli olan bir unsur.

Dünyada ilk üniversitenin Bolonya Üniversitesi olduğu bilinir, ama daha detaylı bir araştırma yaptığımız zaman ilk üniversitenin Fas'ın Fes kentinde M.S. 859 yılında kurulmuş olduğunu görürüz.

Bolonya Üniversitesi, daha sonra kurulmuş ve bugün 923 yaşında. Üniversite ne demek? Bence üniversite, serbest düşünce sistemi içinde, hiç bir otoriteye bağlı olmaksızın araştırma yapan, bilim üreten ve yayan bir eğitim kurumu.

Eğer araştırmaya bağlı olmadan yüksek öğrenim yapıyorsa, bu üniversite kavramı dışında kalır ve daha çok yüksek okul, meslek yüksekokulu gibi kategorilere girer.

Çağdaş üniversitelerin ilkeleri neler olmalı?

Biraz önceki tarife uyabilmek için, öncelikle üniversitede demokrasi olmalı. Sözünü ettiğim demokrasi, sadece üniversitenin yönetimi açısından değil, düşünce sistemi için de gerekli olan bir unsur.

İDARİ KONULARDA DA ÖZGÜR OLMALI

Üniversite bilimsel konularda özgür olduğu kadar, idari konularda da özgür olmalı. Ancak üniversitelerin kendine göre iç kuralları, düzenleri var. O üniversiteye katılan öğrenciler de öğretim elemanları da bunlara uymalı.

OECD kriterlerine bakarsak, özerk üniversite tanımı için şöyle der: "Binalarına ve tüm araç gereçlerine sahip olan eğitim kurumları." Türk üniversitelerinin ne kadar özerk olduğuna bakacak olursak, bundan sekiz yıl önce bu kriterlere göre sekiz üzerinden 0,50, yani yarım puan alabiliyordu Türk üniversiteleri. Bugün ise bu not 1,50'ye yükselmiş durumda.

Hiç de büyük bir ilerleme değil, daha sekizin yarısına bile ulaşamamışız, hatta yarısının yarısına bile. "Bina ve araç gereçleri kendisinin olacak" kriteri ise, kamu üniversiteleri için geçerli olamaz ama belki bu bakımdan vakıf üniversiteleri için geçerli olabilir.

OECD, kredi alabilme, bütçe oluşturma ve sarf etmeyi de kriterler arasında sayar. Kamu üniversitelerinde böyle bir şey yok. Bir de son yıllarda Maliye Bakanlığı bir katsayı belirliyor ve "eski bütçenizi bununla çarpacaksınız" diyor. Eski bütçenizi, "enflasyon ne kadar oldu ise, o kadar artmıştır" diyor ve bunu kesinlikle geçemiyorsunuz.

ÖĞRENİM ÜCRETLERİNİ ÜNİVERSİTE BELİRLEMELİ

Bir önemli nokta da, üniversitelerin akademik personel üzerinde tasarruf sahibi olması gerekliliğidir. Üniversite, bir konuda başarılı olan istediği öğretim elemanını alabilmeli ya da tersine bu konuda başarısız olan öğretim elemanına, "kusura bakma, biz sizinle çalışmıyoruz" diyebilmeli.

Devlet üniversitelerinde bu da yok. Öğrenim ücretlerini de üniversitenin kendisi belirleyemez. Oysa, OECD'ye göre sizin belirlemeniz gerekir. Türkiye'de devlet üniversiteleri çok küçük harçlar alır, ama buna rağmen her yıl öğrenciler harçlar için ayağa kalkar. Oysa bu toplanan harçlar, ödeneğin 1/10'unu bile oluşturmaz.

REKTÖRLER SEÇİMLE GELMELİ Mİ?

Türkiye’de üniversitelerin diğer bir sorunu da rektör atama sistemleridir. Amerikan üniversitelerine bakarsak, tartışmasız dünyanın en önde gelen üniversiteleri orada. Her yıl dünyada ilk 10 sıralamasında en az sekizine giren üniversiteler. Hatta çoğu kez ilk 10’un tamamı ABD’den çıkıyor, bazen de buna iki İngiltere’den Cambridge ve Oxford dahil olabiliyor. Onlar da beşinci ya da sekizinci sıralarda.

Bunun nedeni -bence- sistem farkı. ABD’de mütevelli heyeti bir rektör seçer ve der ki, “ben senden başarı bekliyorum. Bu üniversiteyi bugün olduğu yerden daha ileriye götüreceksin.” Rektör işini yapamazsa, bir daha seçilme şansını kaybeder. Rektör de dekanları, dekanlar da bölüm başkanlarını seçer. Bu da hep başarıya bağlı.

Hangi projeyi götürürseniz götürün; ancak yeni bir projenize, diğerlerinden kıyarak izin veriliyor. Bir diğer özerklik kriteri de üniversitelerin ders programlarını kendilerinin belirleyebilmesi.

ARAŞTIRMA BÜYÜK PARALAR İSTER

Hepimiz biliyoruz ki araştırma yapabilmek büyük paralar ister. Buna üniversite, devlet ve öğrenciler ne kadar katkıda bulunabilirse, araştırmalara o kadar bütçe ayrılabilir. ABD’de sistem şöyle; bütçe üç bölümden oluşur. Bütçenin 1/3’ü öğrenciden harç olarak alınmakta, 1/3’ünü kamu vermekte, kalan 1/3’ünü de üniversitenin vakıfları temin etmektedir.

Rektörün de en önemli görevlerinden biri, üniversitesine artı gelirler bulması. Harvard Üniversitesi’nin 2011 yılı bütçesinden rakamlar vermek gerekirse, varlıkları 61.2 milyar dolar. Bunlara gayri menkul gelirleri, gelirler ve bağışlar dahil. Net varlıkları ise 37 milyar dolar, yani maddi sıkıntıya düştüğü zaman isterse bunlardan birini satabilir. Bizde ise bunu yapamazsınız. ABD’de mali özerkliği olan bir üniversite bunu yapabiliyor.

İkinci örnek ise öğrenci başına düşen harcamalara ilişkin rakamlar. Harvard Üniversitesi’nin yıllık harcamaları 4 milyar dolar, öğrenci sayısı ise 35 bin. Bütçelerini böldüğümüz zaman, Harvard’da öğrenci başına yıllık 411 bin dolar gibi bir harcama düşüyor; buna ısınmadan bilimsel araştırmaya kadar her şey dahil.

Başarılı olmadığı takdirde dekan, bir bölüm başkanına “bakın, biz sizinle iki senedir çalışıyoruz. Hiç bir kırıldanma yapamadınız. Bir dahaki sefere durumunuzu gözden geçireceğiz” diyebilir. İşte sistemin getirdiği bu iyi özellikler nedeniyle, Amerikan üniversiteleri dünya sıralamasındaki ilk 100’ün neredeyse yüzde 80’ini alıyor.

Bizde seçim var, hem de üçlü seçim. Bir milletvekili seçilirken, “sizin mahallenize otobüs getireceğim, vesaire yapacağım” der ya, bizde de seçime giren rektörler başka şey diyemez. Yani “ben sizi bilimde ileriye götüreceğim” der, ama öğretim elemanlarının da istekleri vardır. Onları da karşılayacaklarına söz verilerse bitti! Üniversitenin, o rektörün gönlündeki ilerlemesi durmuş demektir.

Gelişmiş üniversitelerimize bakacak olursak bizde bu rakamlar, İstanbul Üniversitesi 6 bin 545, İTÜ 14 bin, Boğaziçi Üniversitesi 16 bin 348 TL diye sıralanır. Şimdi, “Türkiye üniversiteler sıralamasında neden ilk 500’e girmiyor?” diyoruz; gerçekte ise son birkaç senedir birkaç üniversitemiz ilk 500’e giriyor. Üstelik bu kısıtlı bütçelere ve yerine getirilmesi beklenen çok ağır koşullara rağmen.

KAÇ BİLİM VE DOĞA YAYINI YAPTIĞINA BAKIYORLAR

Nedir bu koşullar?

Bunlardan biri Şangay Sistemi diye bilinir. Üniversiteye; 20 puan yayınlarından, 20 puan Nobel Ödülü alıp almamış olduğundan, 20 puan da ne kadar ‘science’ (bilim) ve ‘nature’ (doğa) yayını olup olmadığına verir.

Kaldı ki, Türkiye ve diğer birçok ülkede bunu, -bir üniversite için- gerçekleştirmek çok zor. Ama yine de 2011’de Leiden Üniversitesi’nin çok yeni yayınladığı listeye göre, Türkiye’den İstanbul, Ortadoğu Teknik, İstanbul Teknik, Ankara ve Hacettepe üniversiteleri ilk 500 sıralamasına girmiş. Kısaca, Türkiye’deki üniversitelerimizin durumu hiç de kötü değil. Üstelik 170 üniversitemizin aşağı yukarı 125’i yeterince gelişmemiş durumda.